

Leesonderwijs in het vo

Rijk worden in je hoofd

Leesvaardigheid en leesmotivatie zijn al tijden onderwerp van zorg in het onderwijs en de maatschappij. Dat lezen alleen bij het vak Nederlands thuishoort, geldt steeds meer als achterhaald, zo laten de twee scholen zien die in dit artikel aan het woord komen. 'Wij willen een 'leesprofielschool' zijn.'

Kinderen lezen minder dan vroeger, ze vinden het niet leuk, ze hebben minder concentratie, ze kunnen het niet. Klopt dat of is het te kort door de bocht, zoals docent Caroline Wisse in dit artikel stelt? Vast staat dat 'lezen' een heel groot onderwerp is. Maatschappelijke zorgen zijn er vooral over begrijpend lezen, waarbij er kritiek is op het feit dat lessen vaak zijn

toegesplitst op kennis over tekststructuur en verwijfs- en signaalwoorden. Daarmee leren leerlingen alleen hoe ze het correcte antwoord op een vraag moeten geven, zonder te reflecteren op de inhoud van de tekst. Saai! Er zou meer aandacht moeten zijn voor 'diep lezen', zeggen critici. Maar ook voor leesplezier, dat een voorwaarde is voor leesmotivatie. Vandaar dat er initiatieven ontstaan als de Boekenweek voor jongeren met het Hebban-festival BookTok Live, of de jaarlijkse Read2Me-voorleeswedstrijd voor brugklassers.

Ook betrokken schrijvers mengen zich in de discussie. Zo schreef Ellen Deckwitz in NRC van 5 oktober van dit jaar de column 'Ongevraagd advies'. Haar tip aan docenten is om leerlingen via schrijfp opdrachten (een brief aan jezelf) aan het lezen te krijgen, want: "Schrijven leidt tot lezen, en lezen leidt weer tot een groter lexicon en tot nog meer manieren om jezelf uit te drukken. (...) Elke roman of gedicht bestaat (immers) uit spades en schoffels waarmee je de woeste grond tussen je oren kan ontginnen of verkennen. En zo kunnen jongeren de ruimte tussen hun slapen, met elke zin die ze lezen of schrijven, ook weer een stukje beter bewoonbaar maken, met alle prettige gevolgen van dien."

Om de aanpak van leesonderwijs in het vo te illustreren, vroegen we naar de ervaringen van docenten en schoolleiders van twee scholen die meedoen aan een innovatietraject van Voortgezet Leren dat leesonderwijs als thema heeft.

HANDIGE LINKS

Kijk op www.vo-raad.nl/onderwerpen/leesonderwijs voor informatie, nieuws en handige links over leesonderwijs.

Andere handige websites zijn:

- www.boekvoornederlands.nl: Youtube-leestips voor 1e- en 2e-klassemers van leraren Nederlands Steven Stavast en Anne Hemmer
- springlezend.nl: campagne van de Leescoalitie
- www.lezen.nl van de Stichting Lezen
- rijketeksten.org: site van de Taalunie met authentieke teksten
- debibliotheekopschool.nl
- www.lezeninhetvmbo.nl
- klassiekersindeklas.nl: literatuurwetenschapper/docent Joke Brasser over literatuuronderwijs in de onderbouw
- onderwijskennis.nl: wetenschappelijk onderzoek over lezen
- www.platformsamenvoeren.nl: kwaliteitswaaier Effectief Leesonderwijs (zoek onder Kennisbank)

De kerngroep van het Globe College, met vooraan Caroline Wisse (links) en Inge Tanis, en daarachter v.l.n.r. Kristof van 't Noordende, student Toegepaste Psychologie, Valesca van Diejen, projectleider dBoS VO Bibliotheek Utrecht, Meike ter Haar, leesconsulent Bibliotheek Utrecht, Margot Theunen, docent Engels Globe College en Kevin Klop, docent M&M Globe College

'VINDEN LEERLINGEN LEZEN ECHT SAAI EN STOM?'

"Ik vind het te kort door de bocht om te zeggen: er is geen leesmotivatie, kinderen kunnen niet lezen. Jammer dat het op die manier in de media komt. Want in de hele maatschappij wordt minder gelezen, ook door volwassenen. Kinderen krijgen niet meer het goede voorbeeld. Wat zit daarachter? Vinden leerlingen lezen echt saai en stom? Ik zie meer in de analyse van Roel van Steensel in 'Weerzin tegen lezen of Weer zin om te lezen?' (zie www.lezen.nl/publicaties, red.): leerlingen missen het zelfvertrouwen om leestaken tot een goed einde te brengen. Er is sprake van een serieuze leesangst." Aldus Caroline Wisse, docent Nederlands op het Globe College, een vmbo-school in de Utrechtse wijk Kanaleneiland en deelnemer aan de Kennistafel Effectief Leesonderwijs, een initiatief voor uitwisseling tussen wetenschap en praktijk. Het Globe College neemt ook deel aan het innovatietraject Leesonderwijs van Voortgezet Leren.

WOORDENSCHAT

"Ons doel is de woordenschat van leerlingen te vergroten zodat ze voldoende taal hebben om te kunnen deelnemen aan de maatschappij," zegt Caroline. "Dat onderschrijven de leerlingen zelf ook. Ze vinden het vervelend als ze niet de woorden hebben om hun mening te geven als iemand iets zegt waar zij het niet mee eens zijn. Op deze school – in een wijk met veel anderstalige achtergronden – voelen kinderen zelf de noodzaak van taal."

Adjunct-directeur onderbouw Inge Tanis beaamt dit. "Van oudsher is er op deze school altijd veel aandacht voor

taal en woordenschat geweest. Daar zijn we trots op en met het innovatietraject Voortgezet Leren gaan we daar weer een duw aan geven: heel actief dat leesboek de school in halen, daar veel meer mee doen, ook in activiteiten: poëzie, spoken word, muziek, schrijven, beeldend. Voor onze leerlingen is je uiten, je verhaal kunnen vertellen, heel belangrijk. Dat is altijd het hoofddoel. Lezen is niet: hier heb je een boek. Nee, de boodschap is: word rijk in je hoofd met verhalen van anderen. Dat willen we stap voor stap voor elkaar krijgen."

VOORLEZEN

De mooie leesgewoonten en -tradities van het Globe College waren door de coronatijd en het vertrek van sommige collega's enigszins verloren gegaan. Het leek dus een goed idee om via het innovatietraject de lees-aanpak nieuw leven in te blazen. Vorig jaar betrok de school een nieuw gebouw en begon de sectie Nederlands met het werken in thema's. Lezen werd verbreed tot 'iets van de hele school'.

Caroline: "We zijn gestart met het veranderingstraject, met een kerngroep – daarvan ben ik de trekker – en een klankbordgroep waarin elke sectie vertegenwoordigd is." Inge: "Parallel aan dit veranderingstraject loopt de Bibliotheek op School (dBoS). Twee leesconsulenten

'Lezen is niet: 'hier heb je een boek', maar: 'word rijk in je hoofd met verhalen van anderen''

komen zestien uur per week voor de school werken. Zij helpen de schoolbibliotheek opzetten en ondersteunen de secties bij het vinden van boeken die bij hun programma passen." Daarnaast onderzoekt een student toegepaste psychologie de leesmotivatie van de leerlingen en ontwikkelt een interventie op maat.

Caroline: "Leerlingen zeggen niet uit zichzelf: 'laten we eens een boek gaan lezen', en ze stappen ook niet naar de bibliotheek. Daarom begeleiden wij ze bij het kiezen van een boek. Met leeskratten van de bieb kunnen leerlingen heel goed aangeven waar ze behoefte aan hebben. De keus is behapbaar en ze vertrouwen op onze hulp. Ook wordt hier op school voorgelezen. Dan is de hele klas stil en is het uur voorbij voordat de docent of de klas het doorheeft."

VOORWAARDE

Voor het innovatietraject heeft de kerngroep doelen gesteld, vertelt Caroline. "Uitgangspunt is ons 'waarom': wij geloven dat een goede beheersing van de Nederlandse taal voorwaarde is voor deelname aan de maatschappij als nieuwsgierig-kritisch, creatief en zelfstandig democratisch burger. Ons eerste doel is dat lezen bij het vak Nederlands de basis vormt voor minimaal drie vaardigheden, zoals spelling, schrijven en presenteren. Ons tweede doel is dat elke sectie, dus ook de praktijkvakken, voor elk leerjaar minimaal één opdracht in het PTO/PTA heeft opgenomen waarbij rijke teksten, anders dan uit het schoolboek, worden gebruikt. Tot slot willen we dat ieder die door ons schoolgebouw loopt – postbode, ouder of bezoeker van buiten – kan zien dat er in deze school gelezen wordt, bijvoorbeeld door teksten op muren en ramen, of filmpjes.

Om onze collega's mee te nemen in het belang van lezen, hebben we inmiddels twee studiedagen met interactieve workshops georganiseerd. Ook maken we tussendoor zichtbaar wat we doen en delen we ervaringen, zowel de plussen als de minnen. We zijn onder andere nog bezig met een leerlingenwerkgroep, het betrekken van ouders en het afnemen van de Leesmonitor van Stichting Lezen bij leerlingen, docenten en leesconsulenten."

VAART MAKEN

De kerngroep is enorm gedreven, zegt adjunct-directeur Inge: "Mensen als Caroline heb je echt nodig." Het omgekeerde geldt ook: Inge speelt als schoolleider een faciliterende rol in het innovatietraject. "Daarin zit de kracht", vindt Caroline. "Met Inge als MT-lid in de kerngroep kunnen we vaart maken. Het werkt heel direct; we doen niets dubbel, zij heeft het overzicht en weet wat er nog meer speelt in school. Daardoor komt lezen steeds op de agenda als er een teamdag of studiedag is."

Inge: "De andere MT-leden spelen ook een actieve rol. We willen dat het schoolbreed gedragen gaat worden."

Caroline: "Dat lezen weer in ons DNA zit."

Inge: "Ja, dat is het. Je hebt natuurlijk cultuurprofiel scholen, maar wij willen heel graag een leesprofiel school zijn!"

'Als er voorgelezen wordt, is de hele klas stil'

Miriam Heijs: 'Taal mag geen struikelblok zijn voor gelijke kansen'

'OOK COLLEGA'S VAN ANDERE VAKKEN ZIJN VERANTWOORDELIJK'

"Onze invalshoek is taalgericht vakonderwijs. Lezen is bij ons echt onderdeel daarvan", zegt Miriam Heijs, docent Nederlands en taalcoördinator op de Boerhaave, een onderbouwlocatie van het Etty Hillesum Lyceum in Deventer. "Sinds onze deelname aan het innovatietraject van Voortgezet Leren zijn we gaan 'vliegen'. Bij alle collega's ontstaat het bewustzijn dat er iets moet veranderen."

LEESTIPS

"We willen gewoon heel graag dat alle kinderen gelijke kansen hebben en dat taal daarin geen struikelblok is", vervolgt Miriam. "Dat is een drijfveer, een doel waaraan we op school met elkaar moeten werken. Zeker, het is lastig om leerlingen aan het lezen te krijgen. Toen ik jaren geleden hier kwam werken, kon ik met leerlingen bij de start van het schooljaar gerust de hele eerste les praten over de boeken die ze in de vakantie hadden gelezen. Nu niet meer. Dus nu spannen we ons in om het lezen te stimuleren. We werken samen met de Bibliotheek op School; daardoor kunnen we over een gevarieerd aanbod van boeken beschikken. Ik heb bijvoorbeeld eens een hele doos *graphic novels* geleend, wat erg in de smaak viel bij kinderen die moeilijk tot

'Het gaat erom dat vakdocenten beseffen hoe belangrijk taal en lezen ook in hún lessen zijn'

lezen komen. Bij Nederlands beginnen we elke les met tien minuten lezen. Zelf lees ik dan ook een jeugdboek, daar vertel ik over. Vaak vragen leerlingen: als u het uit hebt, mag ik het dan? Dan leg ik het voor ze klaar in de mediatheek. Omgekeerd vraag ik ook leestips aan de leerlingen. Die tien minuten zijn trouwens erg kort; we zoeken naar manieren om ze uit te breiden."

COMMUNICEREN

"Bij taalgericht vakonderwijs gaat het erom dat vakdocenten beseffen hoe belangrijk taal en lezen ook in hún lessen zijn. Dat heeft tijd nodig. Het traject van Voortgezet Leren helpt ons daar enorm bij. Dat innovatietraject gaat over de aanpak van een ontwikkeling op school: hoe krijgen we alle collega's mee? Niet door ze een mail te sturen met 'Kinderen moeten meer lezen, punt. Succes', maar door te zorgen dat we ons daar samen verantwoordelijk voor voelen. Dat doen we door lezen op de agenda te zetten en te houden, door ervaringen uit te wisselen en mensen de tijd te geven om er met elkaar over na te denken. Dat is begonnen met een studiedag vorig jaar. Toen hebben we gepeild wat collega's op het gebied van taal zien gebeuren en welk belang ze eraan hechten. Het inzicht ontstond dat iedereen hier een eigen rol in heeft en dat je er iets aan moet doen als je het belangrijk vindt. Daarover moeten we in gesprek gaan. Want in het onderwijs bedenken we graag iets en zeggen dan: 'dat gaan we doen'. Maar je moet ook nadenken over het hóe. Dat proces is nu volop gaande. Dat betekent ook: heel veel communiceren, op verschillende manieren. Zo hebben we het Handboek Taalgericht Vakonderwijs gedeeld met alle collega's en ruimen we in de jaarkalender momenten in om ervaringen en *good practices* uit te wisselen. We doen dit allemaal met de werkgroep BOOT, Boerhaave Ontwikkelteam, waarvan ik kartrekker ben. Daar zitten drie collega's van andere vakken in, omdat lezen bij alle vakken speelt."

BETROKKEN SCHOOLEIDING

"Die werkgroep BOOT is wel een beetje een ideaalplaatje van hoe wij willen werken", vult Paul van Gorp aan. Hij is als teamleider brugklassen aangehaakt bij het innovatietraject. "De schoolleiding wil meer autonomie bij docenten leggen. Onderwijsontwikkeling hoort in de klas te gebeuren, bij de mensen zelf. Dat zorgt voor draagvlak en verbinding met de collega's. Dus zo'n studiedag, daar ben ik bij, ik ben op de hoogte en we sparren veel, maar de werkgroep is *in the lead*. De taak van de schoolleiding is om te zorgen dat het ontwikkelteam de ruimte en de faciliteiten krijgt om te functioneren. Het ontwikkelteam BOOT vraagt steun en betrokkenheid van ons als schoolleiding. Dat doen we door met overtuiging het onderwerp taal mee te nemen bij lesbezoeken; daar is een kijkwijzer voor gemaakt. Of door de werkgroep spreekijd over taal te geven op

een ouderavond. Daarmee straalt de school uit dat dit belangrijk is. Zelf woon ik de bijeenkomsten met Voortgezet Leren bij, waardoor ik meteen weet waar het over gaat, wat BOOT nodig heeft en wat mijn verhaal is richting de school. En op mijn beurt neem ik het managementteam weer mee."

Miriam: "Voor een veranderproces is autonomie nodig, maar ook aansluiting bij het beleid en het schoolplan. Dus de betrokkenheid van Paul versterkt onze werkgroep."

GEDULD

Daarnaast is geduld vereist. "Dat moet je niet onderschatten", vindt Miriam. "Niet te snel willen gaan, tijd nemen en claimen, op tijd beginnen met zaken als een studiedag organiseren. We moeten onszelf en de collega's de tijd gunnen om te veranderen. Dan zie je dat de bewustwording groeit. Docenten van andere vakken realiseren zich nu dat ook zij bezig zijn met het uitbreiden van de woordenschat van leerlingen. Wat we nog meer willen ontwikkelen, is een verzamelaarsplaats voor het delen van *best practices*. Daar gaan we mee verder, ook als het innovatietraject is afgesloten. Het is een continu proces."

Paul: "Als school heb je zo'n kartrekker als Miriam nodig. Iemand die in verandering kan denken en die begrijpt dat het niet alleen om de inhoud gaat, maar ook om hoe je mensen meekrijgt. Dan ontstaat er iets." <

→ Ben je geïnteresseerd in deelname aan een schoolontwikkelingstraject (de nieuwe naam van de innovatietrajecten) van Voortgezet Leren, en wil je informatie ontvangen zodra bekend is wanneer een nieuwe serie van start gaat? Stuur dan een mail naar voortgezetleren@vo-raad.nl.

Paul van Gorp: 'Onderwijsontwikkeling hoort in de klas te gebeuren, bij de mensen zelf'